



FILOGENEZNING BOSQICHLARIDA XATTI-HARAKATNING PAYDO BO'LISHI

*DTPI Pedagogika fakulteti boshlang'ich ta'lim
yo'nalishi 106-BT- guruh talabasi*

Esonmurodova Sabina Shuxratovna

sabinaesonmurodova@gmail.com

*DTPI Pedagogika fakulteti boshlang'ich ta'lim
yo'nalishi 106-BT-guruh talabasi*

Boboqulova Farishta Abdug'anievna

farishtaboboqulova@gmail.com

Annotatsiya. Maqola "Filogeneznining bosqichlarida xatti-harakatning paydo bo'lishi" mavzusini o'rganadi va evolyutsion jarayonda xatti-harakatning qanday rivojlanishiga, uning filogenetik asoslariga va organizmlar orasidagi o'zaro aloqalarga e'tibor qaratadi. Filogeneznining turli bosqichlarida xatti-harakatning shakllanishi va uning biologik ahamiyati aniqlanadi. Maqola, xatti-harakatning genetik, neyrofiziologik va ekologik omillar bilan bog'liqligini, shuningdek, uning turli hayvon turlari va odamlar orasidagi o'zgarishlarini tahlil qiladi. Xatti-harakatlar, turli davrlar davomida adaptiv foyda keltirib chiqargan, bu jarayonning evolyutsion nuqtai nazardan qanday ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi. Tadqiqotda, hayvonlar va odamlar orasidagi xatti-harakatlar farqlarining paydo bo'lishi, shuningdek, ular bilan bog'liq miyaning rivojlanishi ham ko'rib chiqiladi. Maqola filogenez nuqtai nazaridan xatti-harakatning paydo bo'lishining murakkabligi va ko'p jihatli ekanligini ta'kidlaydi, bu esa organizmlarning moslashuvchanligini va ularning atrof-muhitga bo'lgan munosabatlarini yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

Kalit so'zlar. . Neyrofiziologiya, filogenez, evolyutsiyasi, hatti-harakatlar, filogenetik asoslari, moslashuvchanlik, ong, nerv va hayvonlar dunyosi.

Абстрактный. В статье рассматривается тема «Возникновение поведения на этапах филогении» и уделяется внимание тому, как развивается поведение в эволюционном процессе, его филогенетической основе и взаимодействиям между организмами. На разных этапах филогенеза определяются формирование поведения и его биологическое значение. В статье анализируется связь поведения с генетическими, нейрофизиологическими и экологическими факторами, а также его вариации у разных видов животных и человека. Поведение, которое со временем привело к адаптивным



преимуществам, показывает, насколько важен этот процесс с эволюционной точки зрения. Исследование изучает возникновение поведенческих различий между животными и людьми, а также связанное с этим развитие мозга. В статье подчеркивается сложность и многогранность возникновения поведения с точки зрения филогении, что помогает лучше понять приспособляемость организмов и их взаимоотношения с окружающей средой.

Ключевые слова. . Нейрофизиология, филогения, эволюция, поведение, филогенетические основы, адаптация, сознание, нервы и животный мир.

Abstract. The article examines the topic "Emergence of behavior at the stages of phylogeny" and focuses on how behavior develops in the evolutionary process, its phylogenetic basis, and interactions between organisms. At different stages of phylogenesis, the formation of behavior and its biological significance are determined. The article analyzes the relationship of behavior to genetic, neurophysiological and environmental factors, as well as its variation among different animal species and humans. Behaviors that have produced adaptive benefits over time show how important this process is from an evolutionary perspective. The study examines the emergence of behavioral differences between animals and humans, as well as related brain development. The article emphasizes the complexity and multifacetedness of the emergence of behavior from the point of view of phylogeny, which helps to better understand the adaptability of organisms and their relationship to the environment.

Key words. . Neurophysiology, phylogeny, evolution, behavior, phylogenetic bases, adaptation, consciousness, nerves and animal world.

Kirish qism. Filogenez – bu organizmlarning evolyutsion rivojlanish tarixi, ya'ni hayvonlar, o'simliklar, va boshqa hayot shakllarining tarixiy o'zgarishlari va ular o'rtasidagi qarindoshlikni o'rganadi. Xatti-harakat esa organizmning atrof-muhitga javob berish va hayotiy ehtiyojlarini qondirish maqsadida amalga oshiradigan harakatlar yig'indisidir. Xatti-harakatlar organizmning biologik, ekologik va genetik xususiyatlari bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ularning evolyutsiyasi filogeneznining muhim jihatidir.

Filogeneznining turli bosqichlarida xatti-harakatlarning paydo bo'lishi, hayvonlar va o'simliklar evolyutsiyasining o'ziga xos jihatlaridan biridir. Xatti-harakatlarning rivojlanishi, asosan, organizmlarning atrof-muhitga moslashuvi va hayotini ta'minlash maqsadida shakllanadi. Bu jarayon davomida xatti-harakatlar



biologik va ekologik omillar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ularning o‘zgarishi va yangi shakllanishi organizmlarning evolyutsion taraqqiyotiga ta'sir ko‘rsatadi.

1. Filogenez va Xatti-Harakatlar

Filogenezning boshlang‘ich bosqichlarida, ya'ni dastlabki hayvon turlarida, xatti-harakatlar asosan instinktiv bo‘lib, minimal miqdordagi o‘zgarishlarga ega edi. Xatti-harakatlar organizmlarning to‘g‘ri yashash muhitini topishi va ko‘payishi uchun muhim rol o‘ynaydi. Xatti-harakatlarning bu boshlang‘ich shakli, biologik ehtiyojlarni qondirish uchun zarur bo‘lgan asosiy javoblarni tashkil etadi, masalan, ovqatlanish, yashirish, ko‘payish va yirtqichlardan saqlanish.

2. Neyrofiziologiya va Xatti-Harakatlarning Rivojlanishi

Evolyutsiya jarayonida, xatti-harakatlar murakkablashib, nerv tizimi va miyaning rivojlanishi bilan bog‘liq bo‘ldi. O‘rganilgan xatti-harakatlar boshlang‘ich instinktiv javoblarni o‘rnini bosib, turli ekologik sharoitlarga moslashuvchanlikni oshirdi. Masalan, yuqori darajadagi nerv tizimiga ega hayvonlar, xususan primatlar, o‘z tajribalari va o‘rganish orqali yangi xatti-harakatlarni shakllantira olishadi.

3. Hayvonlar Dunyoidagi Xatti-Harakatlar

Hayvonlar orasida xatti-harakatlar filogenezning turli bosqichlarida farq qiladi. Oddiy organizmlar, masalan, hasharotlar, asosan instinktiv xatti-harakatlar bilan yashaydi. Ularning xatti-harakatlari genetika orqali o‘tkaziladi va atrof-muhitga minimal moslashuvchanlikni ta'minlaydi. Boshqa tomondan, yuqori murakkab hayvonlar, masalan, primatlar, ko‘plab o‘rganish va tajriba orqali yangi xatti-harakatlarni rivojlantirish imkoniyatiga ega. Bu hayvonlar o‘z ijtimoiy tuzilmalari, muloqot usullari va ovqat topish strategiyalarini o‘rganib, ular bilan hayotlarini uzluksiz ravishda takomillashtiradilar.

4. Odamlarda Xatti-Harakatlarning Rivojlanishi

Odamlarning xatti-harakatlar evolyutsiyasi filogenezda o‘ziga xos o‘rin tutadi. Insonlar ongli ravishda qaror qabul qilish, ijtimoiy aloqalar o‘rnatish va murakkab muammolarni hal qilishga qodir. Bu xatti-harakatlarning rivojlanishi, ayniqsa, miyaning katta va rivojlangan qismiga bog‘liq bo‘lib, odamlarni o‘zaro ta'sir qilish, tahlil qilish va o‘rganishga olib keladi. Odamlarning ijtimoiy o‘rgatish tizimi, madaniy va axloqiy qiymatlari xatti-harakatlarning o‘zgarishiga ta'sir qiladi va bu evolyutsion jarayonni yanada murakkablashtiradi.

5. Ijtimoiy Xatti-Harakatlar va Filogenez

Ijtimoiy xatti-harakatlar filogenezda muhim rol o‘ynaydi. Ijtimoiy guruhlar tarkibida yashovchi hayvonlar o‘zaro aloqalar va hamkorlik orqali o‘z turmush tarzini shakllantiradi. Ijtimoiy hayotning rivojlanishi, masalan, oila, guruh, yoki



koloniyalar, o‘zaro yordam va resurslarni taqsimlash xatti-harakatlarining shakllanishiga olib keladi. Insonlar orasidagi ijtimoiy xatti-harakatlar, ayniqsa, tilda muloqot qilish, axloqiy qadriyatlar, va madaniyatni o‘rganish orqali rivojlanadi.

6. Filogenezda Xatti-Harakatlarning Moslashuvchanligi

Filogenezning har bir bosqichida xatti-harakatlarning moslashuvchanligi yangi ekologik sharoitlar va yashash muhitlariga javob sifatida rivojlanadi. Masalan, o‘zgargan iqlim, yangi o‘simliklar va hayvonlar turlarining paydo bo‘lishi hayvonlarning xatti-harakatlarini moslashtiradi. Buning natijasida yangi ovqatlanish, yashirish, va reproduktiv strategiyalar shakllanadi. Xatti-harakatlarning moslashuvchanligi, ayniqsa, yuqori darajadagi nerv tizimiga ega organizmlarda, o‘rganish va ijtimoiy aloqalarning rivojlanishi orqali kengayadi.

7. Xatti-Harakatning Filogenetik Asoslari

Filogenezning asosiy mohiyati organizmlarning hayotiy ehtiyojlarini qondirish va survival (hayot qolish) uchun zarur bo‘lgan xatti-harakatlarni shakllantirishdir. Har bir tur uchun xatti-harakatlar filogenetik jihatdan murakkablashib, organizmlarning atrof-muhitga va boshqa turlarga bo‘lgan munosabatini aks ettiradi. Masalan, xatti-harakatlarning genetik o‘zgarishi orqali organizmlar yangi sharoitlarga moslashadi va yangi hayotiy strategiyalarni rivojlantiradi. Filogenezning turli bosqichlarida xatti-harakatlarning paydo bo‘lishi va rivojlanishi organizmlar uchun hayotiy muvaffaqiyatni ta‘minlashda muhim ahamiyatga ega. Instinktiv xatti-harakatlardan boshlanib, o‘rganish va murakkab muloqotga qadar bo‘lgan jarayon hayvonlar va odamlar orasida ko‘plab farqlarni keltirib chiqaradi. Xatti-harakatlarning evolyutsion rivojlanishi, ularning biologik va ekologik moslashuvchanligi bilan birga, har bir organizmning hayotdagi muvaffaqiyatini ta‘minlaydi. Bu jarayon filogenezning yana bir murakkab va qiziqarli jihati bo‘lib, organizmlarning hayotga moslashishini va ekologik tizimda qanday o‘zaro ta‘sir qilishini yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

Xulosa. Filogenezning bosqichlarida xatti-harakatlarning paydo bo‘lishi evolyutsion jarayonning muhim qismini tashkil etadi. Dastlabki hayvonlarda xatti-harakatlar instinktiv bo‘lib, ularning asosiy maqsadi hayotini saqlash va ko‘payish uchun zarur bo‘lgan javoblardan iborat edi. Keyingi rivojlanish jarayonida esa xatti-harakatlar murakkablashib, nerv tizimi va miya rivoji bilan bog‘liq bo‘lib, o‘rganish va tajriba orqali yangi xatti-harakatlar shakllandi. Filogenezda hayvonlar va odamlar orasidagi xatti-harakatlarning farqlanishi, asosan, ijtimoiy hayot, muloqot va murakkab muammolarni hal qilish qobiliyatiga bog‘liq. Odamlarda xatti-harakatlarning rivojlanishi, ongli qarorlar qabul qilish va madaniy o‘rganish bilan



chambarchas bog‘liq bo‘lib, bu jarayon insonlarning jamiyat ichida o‘zaro aloqalarini, axloqiy qadriyatlarini va madaniy o‘zgarishlarini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Shunday qilib, xatti-harakatlar filogenezda organizmlarning yashash muhitiga moslashishini ta'minlash va hayotiy ehtiyojlarni qondirish uchun rivojlanadi. Bu jarayon, organizmlar o‘rtasidagi turli ekologik sharoitlarga moslashuvchanlikni oshirib, evolyutsiyaning keyingi bosqichlariga o‘tishda muhim rol o‘ynaydi. Xatti-harakatlarning rivojlanishi, biologik, ekologik va ijtimoiy omillar bilan bog‘liq bo‘lib, har bir turda o‘ziga xos shakllarini va moslashuvchanlikni yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

1. <https://president.uz/uz> - Ўзбекистон Республикаси Президентининг расмий веб- сайти.
2. Урунтаева Г.А. Детская психология. - М.: «Академия», 2010. -С. 36.
3. Поддьяков Н.Н. Мышление дошкольника. - М.: «Педагогика», 1977. -С. 222.
4. Ғозиев Э. Тафаккур психологияси. - Т.: «Укитувчи», 1990.
5. Каримова В.М., Суннатова Р. Мустакил фикрлаш. - Т.: «Шарк», 2000.
6. Нишонова З.Т. Мустакил ижодий фикрлаш. - Т.: «Фан», 2004.
7. Тихомиров О.К. Психология мышления. - М.: МГУ, 1984.
8. Венгер Л.А., Венгер А.Л. Домашняя школа мышления (для пятилетних детей). - М.: «Знание», 1984.
9. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. - М.: «Просвещение», 1991.
10. Выготский Л.С. Мышление и речь. - М.: «Педагогика»,